

населения края. В условиях военно-политической неопределенности и политической нестабильности в Закарпатье при активной помощи партийных и военных структур СССР разворачивается массовое движение за выход края из Чехословацкой республики и вхождения ее в состав единого Украинского государства.

Ключевые слова: Закарпатская Украина, политический режим, органы власти и управления.

Dokash O. Political and legal, institutional and procedural aspects functioning of the authorities and management of the Transcarpathian Ukraine in the context of determining the nature of the political regime

The body of the article goes on to discuss political and legal, institutional and procedural components of national self-determination the Ukrainian population of the region in the context of military-political situation in the Transcarpathian Ukraine in the final stages of World War II. The mass movement for secession from the edge of the Czechoslovak Republic and joining the unified Ukrainian state deployed in terms of military and political uncertainty and instability in the Carpathians, with the active assistance of party and military structures of the Soviet Union.

Keywords: Transcarpathian Ukraine, the political regime, the authorities and management.

УДК 005.35;316.3 (477)

Козьма Василь Васильович,

кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, історії та соціології
Національного університету фізичного виховання та спорті України

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

У запропонованій статті характеризуються основні політичні інститути демократії. Підкреслено важливість ефективного функціонування таких інститутів в процесі демократизації суспільства.

Ключові слова: політичні інститути, демократія, демократизація, держава, суспільство.

Постановка проблеми. Задекларовані демократичні перетворення в нашій країні та реальні проблеми становлення основних демократичних інститутів привертають увагу багатьох дослідників. Окреслена проблематика досліджується відомими науковцями як в Україні так і за її межами, не одноразово ця тема обговорювалась на різноманітних конференціях та круглих столах. На нашу думку, без фундаментального розуміння суті проблеми ми будемо змушені тільки декларувати зміни. Для того, щоб відбулися демократичні перетворення потрібно почати з основ, тобто із становлення базових інститутів демократії.

Поняття інститутів демократії потребує певного уточнення. Перш за все, зазначимо, що демократичні інститути є інститутами політичними. Вони мають безпосередній зв'язок з основними категоріями політики. Крім цього, певні демократичні інститути можуть бути офіційними організаціями, які належать до конституційної структури держави. Інші інститути, такі наприклад, як справедливі вибори, отримують лише періодичне організаційне оформлення. Головним критерієм тут виступає – якість функціонування. Процес становлення цих інститутів є досить складним і тривалим. В світі не існує класичного рецепту створення демократичних інститутів, тим більше механічного їх копіювання.

Американський політолог Роберт Даль запропонував використовувати три підходи, які дозволяють визначити, які саме інститути необхідні для ефективного функціонування демократії в масштабах цілої країни. По-перше, можна подивитися на історію тих країн, які

змінити свої політичні інститути, з метою залучення народу до активної участі в процесах управління та політичного життя своєї держави. По-друге – розглянути ті країни, політична система яких вважається демократичною більшістю своїх громадян, жителями інших країн, вченими, журналістами тощо. Наприклад, авторитетна в США організація «Freedom House» оцінює ступінь демократичності суспільства на основі відповідності особливостей функціонування політичної системи держави принципам Загальної декларації прав людини. До найважливіших з них прийнято зараховувати такі: наявність вільної преси, регулярне проведення виборів за участі різноманітних альтернативних політичних сил, рівноправна участь всіх громадян в політичному житті, гарантії соціальних прав та свобод всіх громадян, повага базових прав та свобод тощо. І, насамкінець, існує ще один, третій варіант – на прикладі якої-небудь умовної країни спробувати спрогнозувати, які політичні інститути потрібні для того, щоб в цій країні сформувалась демократична політична система [1, с. 85].

Спільним для всіх трьох підходів є наступний набір політичних інститутів демократії, які сьогодні складають основу представницької демократії:

1) *Виборність посадових осіб.* Контроль за прийнятими рішеннями та діяльністю уряду повинен здійснюватися завдяки механізму обрання та переобрання посадових осіб всіх рівнів. Це означає, що сучасний демократичний уряд будь-якої держави повинен мати представницький характер.

2) *Відкрите та вільне волевиявлення.* Посадові особи повинні обиратися шляхом проведення відкритих та вільних виборів. Всі громадяни за таких умов мають виборчі права та реальні можливості приймати участь у виборах. Чим більше посад в державі можна обіймати тільки через обрання тим краще.

3) *Свобода висловлювань.* Громадяни повинні мати можливість висловлювати свої погляди з приводу будь-яких політичних питань, а також критикувати посадових осіб, пануючу ідеологію, при цьому не боятися переслідувань з боку влади.

4) *Доступ до альтернативних джерел інформації.* Громадяни повинні мати право користуватися альтернативними та незалежними джерелами інформації. Такі джерела інформації, не повинні контролюватися владою чи якою-небудь політичною силою і мати законодавчі гарантії захисту.

5) *Автономія асоціацій.* Громадяни для захисту своїх прав повинні мати право створювати відносно незалежні політичні партії та «групи інтересів». Такі об'єднання своєю різноманітною діяльністю формують громадянське середовище в якому багато професійних, соціальних духовних потреб людей реалізуються незалежно від впливу держави.

6) *Загальні громадянські права.* Ніхто з громадян, на яких розповсюджується юрисдикція держави, не повинен бути позбавлений прав, необхідних для функціонування п'яти вище перерахованих інститутів. Сюди включаються: право участі у вільних та справедливих виборах; право організації штабу виборчої кампанії; право вільного висловлювання своєї позиції; право на створення та функціонування незалежних політичних організацій; право на доступ до альтернативних джерел інформації; право на інші свободи та можливості, які необхідні для ефективного функціонування політичних інститутів демократії тощо.

Існують різноманітні варіанти тлумачення як демократії в цілому так і інститутів, необхідних для її ефективного функціонування. Демократія має власні ознаки та критерії, які дозволяють ідентифікувати її як самостійну форму правління, проте для реальної оцінки стану справ потрібно проводити аналіз щодо співставлення задекларованих політичних інститутів із ступенем їх практичного втілення. Зазначені вище інститути демократії засновані на принципах представницької демократії і в тій чи іншій мірі реалізовані в практиці державного правління. Тому вище названий набір інститутів демократії буде розглядатися нами як базовий. Існують також інші підходи до визначення політичних інститутів демократії, але фактична різниця тут полягає лише в більшій чи меншій конкретності розгляду базових інститутів стосовно практики тієї чи іншої держави.

Як зазначалося, в тих країнах, які сьогодні на загальну думку є демократичними, необхідна наявність всіх основних базових інститутів. Один з найважливіших серед них – *виборність посадових осіб*. До XVIII ст. загальноприйняте розуміння демократичного правління базувалося на припущенні, що країною безпосередньо править весь народ, а для того щоб правити, йому треба зібратися в одному місці і шляхом голосування прийняти або відхилити закони чи політичну програму держави.

Проте подібна пряма форма демократії може насправді охопити лише невелику за розмірами державу чи її адміністративну частину. В умовах коли територія держави велика настільки, що не дозволяє її громадянам збиратися в одному місці та приймати необхідні закони, існує лише один вихід, який дозволяє здійснювати контроль над порядком прийняття рішень: громадяни повинні обирати своїх представників на різні чиновницькі посади. В цьому випадку обрані представники, які можуть бути відізовані зі своїх посад чи не будуть обраними на наступний термін, зберігають певну відповідальність перед своїми виборцями. Саме такий тип демократії отримав назву представницької демократії.

Представницька демократія має свої сильні та слабкі сторони. До позитиву можна віднести високу ефективність державної влади, яка забезпечує громадянські свободи та реалізацію суспільних інтересів. Вважається, що така форма демократії може забезпечити стабільність та захист від різких змін суспільних настроїв.

Беззаперечним позитивом є також раціональність організації політичної системи шляхом формування влади виключно з числа найбільш компетентних та відповідальних осіб, які здатні приймати складні політичні рішення.

Оскільки політика здійснюється відносно автономними гілками влади, процес прийняття рішень в представницьких демократіях має певну тенденцію гальмування та поступовості, що інколи призводить до тупикових ситуацій. Проте такий політичний процес, як правило, застрахований від великих помилок.

Існують також і негативні сторони представницької демократії. Зокрема це стосується фактичного відсторонення народу від влади в період між виборами. В цей час відбувається неминуча бюрократизація системи державного управління та відрив обраних представників від своїх виборців. При цьому відповідальність за прийняття особливо важливих рішень лягає не тільки на вибраних громадянами представників але і на складний механізм, що складається з державних службовців, адміністраторів, чиновників різного рівня, суддів та ін. Така ситуація властива будь-якій представницькій демократії, але важливо щоб вона не виходила за рамки, встановлені інститутами демократії. Не рідко в зв'язку з тим, що кордони, які визначаються демократичними інститутами та процедурами, чітко не визначені, а участь народу в управлінні та контроль над урядом є недостатнім, політичні та бюрократичні еліти отримують можливість діяти на свій розсуд. Саме завдяки розвинутим політичним інститутам демократії громадяни мають можливість контролювати діяльність політичних еліт.

Стосовно прямої форми демократії, то вона за багатьма параметрами, якщо можна так сказати, є більш демократичною, але не позбавлена головного недоліку: вона не може впоратися з протиріччям між кількістю часу, необхідного для участі в управлінні, та кількістю громадян, покликаних приймати участь в такому управлінні. Чим більша кількість громадян є в політичній одиниці, тим менша ступінь безпосередньої участі цих громадян в прийнятті рішень, і тим більше прав повинні вони делегувати своїм представникам.

Право громадян на участь у формуванні владних структур є загальноприйнятим елементом сучасного суспільства. Проте не будь-які вибори можна назвати демократичними. Деякі з них перетворюються в політичну виставу мета якої ілюструвати подібність демократії.

Вільні вибори проводяться для того, щоб кожний громадянин, який володіє виборчим правом, мав можливість реалізувати його у відповідності з власними вподобаннями та поглядами. Принцип рівної, ефективної участі громадян у виробленні рішень стосовно

політики держави може бути здійсненим тільки шляхом голосування на виборах, коли всі голоси мають однакову силу.

Важливо також, щоб вибори до органів влади проводились з певною періодичністю. У випадку коли вони будуть проводитись досить часто – вибрані громадянами чиновники не встигнуть реалізувати намічені плани, а при відсутності періодичних виборів громадяни втрачають контроль над власними представниками в органах влади. Важливою ознакою демократичності виборів є також таємниця вибору.

Оскільки демократія є правлінням, яке засноване на принципі обговорювати та переконувати, вона передбачає взаємні обов'язки між людьми, які займають відповідальні посади, та контингентом виборців [2]. Функція перших полягає в тому, щоб не тільки на максимально доступному їм рівні компетентності обговорювати найкращі варіанти реальної політики для конкретних ситуацій, але і в тому, щоб переконувати народ, що це дійсно найкращий варіант. Від можливостей переконати людей і в такий спосіб досягти підтримки залежить законність їх намірів залишатись на відповідальних посадах. У випадку нездатності забезпечити всенародне схвалення своєї політики ці люди повинні відійти від справ, а виборчий процес для того і створений, щоб здійснити цю процедуру.

Щоб ефективно приймати участь в політичному житті держави, розуміти мотиви дій, які робить уряд, бути компетентним в питаннях суспільного устрою, громадяни повинні ділитися один з одним своїми поглядами, мати можливість відкрито та вільно висловлювати власну думку з будь-яких політичних питань та отримувати інформацію з різноманітних джерел.

Для ефективної участі в управлінні громадянам окрім інформованості необхідно також мати певний механізм впливу на законодавців, який дозволяє їм пояснити свої цілі та наміри, шукати союзників та об'єднуватись з ними. В сучасній демократії виконувати ці функції покликані політичні асоціації. До таких асоціацій належать різноманітні групи тиску, лобістські організації та політичні партії.

Найбільш універсальною із політичних форм суспільних організацій, спеціально пристосованих для політичної діяльності в умовах представницької демократії є безумовно політичні партії. Саме вони в бурхливому політичному морі вказують більшості виборцям ті орієнтири на які потрібно рухатись, одночасно проводячи жорстку боротьбу з конкурентами які розставляють інші орієнтири, переконуючи в правильності свого вибору. Саме політичні партії покликані структурувати електоральний процес та діяльність представницьких органів. Будь-які інші організації, як наприклад комітет виборців, можуть приймати важливу участь у виборчих кампаніях, але лише партії можуть сформулювати загальний політичний вибір, запропонувати політичну альтернативу чи забезпечити впорядковану передачу влади. Різноманітні групи інтересів та соціальні рухи безумовно впливають на владу, але вони не можуть, на відміну від партій, претендувати на легітимне представництво більшості. На відміну від партій вони не інтегрують суспільство а навпаки – фрагментують його.

Політичні партії є важливим інститутом демократії. Як правило, демократичний уряд формується на партійній основі. Відповідно, будь-який політичний режим, якщо хоче бути легітимним та базуватися на консенсусі та представництві не може обходитись без політичних партій.

Важливим елементом процесу демократизації, без якого неможлива діяльність політичних інститутів демократії, є реалізація та захист політичних прав громадян. Ефективна участь в управлінні державою, як один з основних критеріїв демократії, передбачає наявність у громадян права на таку участь, а також право вільно висловлювати власні погляди на політичні питання, можливість почути думку інших громадян та право обговорювати з ними відповідні питання. Ще одним важливим критерієм демократії є рівне виборче право яке розуміється, перш за все, як право вільного волевиявлення та наявність чесного і прозорого механізму підрахунку голосів виборців тощо.

Отже, короткий аналіз базових політичних інститутів демократії дає можливість зробити висновок. Без справжнього а не декларативного функціонування цих інститутів не може бути мови про існування того політичного режиму який прийнято називати демократією. Спроби демократизації за формулою, «це нам вигідно а це ні» спотворюють саму суть демократії і викликають у громадян зневагу і скептицизм до так званих демократичних перетворень. Основні політичні інститути демократії є тим фундаментом без якого не можливо побудувати демократичне суспільство і їх становлення в нашій країні ще далеко до завершення.

Література:

1. Даль Р. О демократии / Р. Даль. – М: Аспект-Пресс, 2000. – 208 с.
2. Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность/ М. Уоллерстайн // Полис. – 1992. – № 5. – С. 6.

Козьма В. В. Демократизация украинского общества и проблемы становления демократических институтов

В предлагаемой статье характеризуются основные политические институты демократии. Подчеркнуто важность эффективного функционирования таких институтов в процессе демократизации общества.

Ключевые слова: политические институты, демократия, демократизация, государство, общество.

Kozma V. Democratization of Ukrainian society and the problems of establishing democratic institutions

This article highlights the main political institutions of democracy. Stressed the importance of the effective functioning of such institutions in the process of democratization. Particular attention is paid to the quality of the institutions of democracy. A detailed analysis of the basic democratic institutions such as the election of officers; open and free vote, freedom of speech, access to alternative sources of information, the autonomy of associations, general civil law.

Keywords: political institutions, democracy, democratization, state, society.

УДК 329: 004.738.5

Кокарча Юлія Анатоліївна,
аспірантка кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова

ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТИ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

В статті розглядається проблема поширення впливу Інтернет - спільнот в суспільно-політичній сфері, наводяться визначення поняття та їх загальна характеристика. Виокремлюються фактори, що породжують утворення Інтернет-спільнот.

Ключові слова: Інтернет-спільнота, соціальна мережа, Інтернет-комунікація, інформаційне суспільство.

В сучасному світі історичний розвиток людини перейшов на нову, довершену фазу, пов'язану з появою принципово нових засобів і способів передачі інформації та подальшим розвитком інформаційних технологій.

На думку М. Кастельса «соціокультурні перетворення, інформаційно-технологічна революція, реструктуризація капіталізму і поширення інформатизації в глобальному масштабі є невід'ємним елементом процесів зміни сучасного суспільства [1, с. 42]. З'явилась